

Pengreep en gebruik van schrijfmateriaal

Een potlood of een pen?

De keuze voor het aanschaffen van het juiste schrijfmateriaal levert bij schoolteams nogal eens hoofdbrekers op. Hoe meer kennis er is over hoe kinderen een bepaalde greep hanteren, des te beter kan een school kiezen welk schrijfmateriaal er aangeschaft zou moeten worden. Dit artikel geeft informatie over pengrepen en adviezen voor het gebruik van schrijfmateriaal.

Alger van Hagen is senior medewerker bij Onderwijs Advies Bureau Bommel en publiceert regelmatig over didactische aspecten van het leren schrijven op school (info@algervanhagen.nl)

Op alle scholen wordt jaarlijks schrijfmateriaal aangeschaft. Maar welk materiaal moet je nou eigenlijk kiezen? Vaak gaat de kern van de discussie over welke greep er bij de kinderen moet worden nagestreefd en welk materiaal een bijdrage levert aan het hanteren van een juiste greep. Meestal besluiten leerkrachten zelf welk materiaal voor hun eigen klas gebruikt wordt. Er bestaat behoefte om op schoolniveau afspraken te maken over gewenst gebruik van schrijfmateriaal. Door het vastleggen van foto's, bijvoorbeeld op de iPad, kun je achteraf de pengreep bij kinderen beter en nauwkeuriger analyseren. Zo kun je de nodige kennis verwerven over wat er precies bij het schrijven van letters, woorden en zinnen gebeurt en welke invloed de 'schrijfvingers' (duim, wijs en middenvinger) daarbij hebben. De wijze van en de mate

van gemak bij het vasthouden van een potlood/pen heeft invloed op druk- en snelheidsdosering op de penpunt. De keuze van schrijfmateriaal op school zou gebaseerd moeten zijn op de wijze waarop kinderen hun pen of potlood vasthouden. Daar gaat dit artikel over.

Indeling van pengrepen

Er is al veel onderzoek verricht naar hoe kinderen hun potlood/pen vasthouden. Een twaalfal grepen bij kinderen van groep 2 tot en met 8 kan onderscheiden worden (Cooley, 2004; Selin, 2006). Bij kinderen uit groep 2 worden 'onrijpe' grepen in zes groepen ingedeeld (Edwards-Buckland & McCoy-Powlen, 2002).

De verwachting is dat hoe meer kennis er is over hoe kinderen een bepaalde greep hante-

Pengreep	Wijsvinger 'bol'	Wijsvinger 'gestrekt'	Wijsvinger 'overstrekt'
Driepuntgreep – functionele greep	Greep 1	Greep 2	Greep 3
Duim over wijsvinger	Greep 4	Greep 5	Greep 6
Middenvinger naast wijsvinger	Greep 7	Greep 8	Greep 9
Midden- en ringvinger naast wijsvinger	Greep 10	Greep 11	Greep 12
'Onrijpe' grepen groep 2 kinderen Ook wel de 'vuist-' en 'kruisgrepen' genoemd	<ul style="list-style-type: none"> • Palmaire pronatiegreep (duim onder) • Palmaire supinatiegreep (duim boven) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vinger pronatiegreep (wijsvinger gestrekt op het potlood) • Kwastgreep (achterkant van potlood zit in de handpalm) 	<ul style="list-style-type: none"> • Pengreep met gestrekte vinger • Laterale flexiegreep (alle vingers zijn gebogen. Duim drukt potlood tegen andere vingers)

Figuur 1: overzicht pengrepen

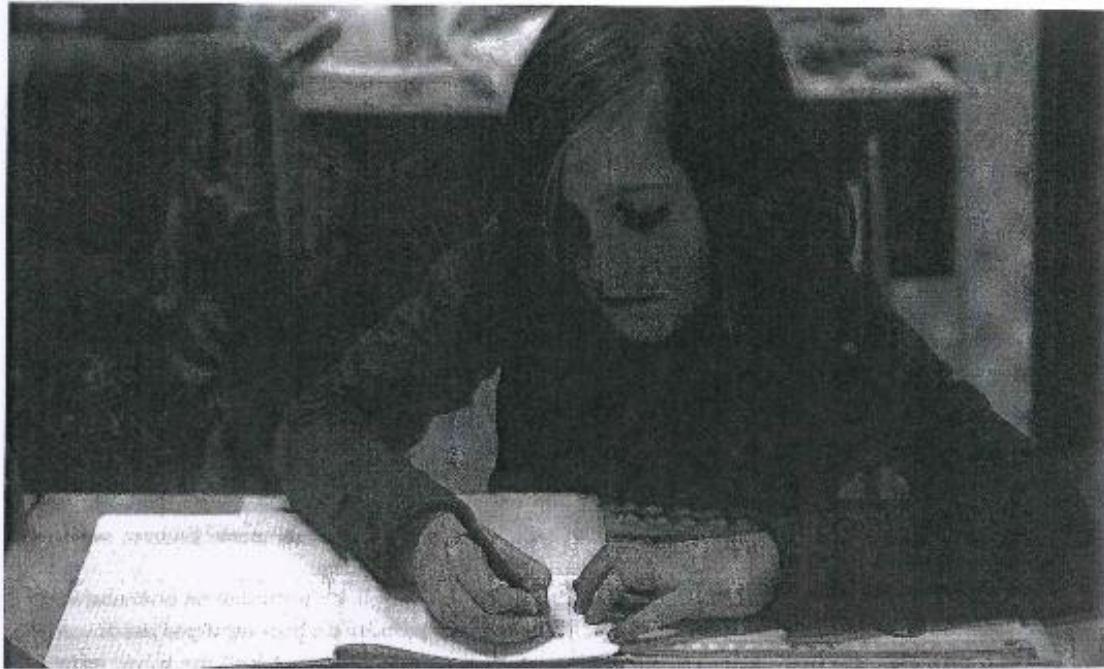

Foto: Tom van Limpt

ren, des te beter een school kan kiezen welk schrijfmateriaal er aangeschaft zou moeten worden.

De pengreep van een kind wordt begrensd door de klein motorische mogelijkheden (de mate van soepel kunnen bewegen) en de vingerstructuur van de hand van het kind. Cruciaal daarbij is welke druk de wijsvinger op de penpunt bij het maken van schrijfbewegingen kan uitvoeren. Is de druk van de wijsvinger op de penpunt te gering, dan neemt de duim of mogelijk de middenvinger spontaan de taak gedeeltelijk over. Zo ontstaat bij kinderen bij het uitvoeren van schrijftaken een diversiteit aan grepen. Met de eenmaal gehanteerde pengreep moet het kind het in zijn hele leven doen. De pengreep toepassing is mede afhankelijk van de mate waarin de leerkracht er aandacht aan besteedt en een bepaalde greep voorstaat. De 'driepuntsgreep' wordt als het meest effectief beschouwd. Andere grepen hoeven echter niet per se tot een slecht schrijfproduct te leiden (Benbow, 2002; Koziatek-Powel, 2003; Selin, 2004; Ziviani-Wilen, 2004; Hartingsveld e.a., 2006). Al denken leerkrachten dat wel.

Pengrepen bij kinderen

In een vijftal scholen zijn in totaal 1150 kinderen uit de groepen 2 tot en met 8 onderzocht. Ongeveer 60 procent van de kinderen

hanteert een zogenoemde 'driepuntgreep'. Een greep die het gemakkelijkst schrijfbewegingen toelaat. Andere grepen (duim over wijsvinger, middenvinger naast wijsvinger en ring-/ en middenvinger naast wijsvinger) wordt door 40 procent van de kinderen gehanteerd. Onrijpe grepen in groep 2 komen overwegend bij de jongste kinderen voor (geboortemaand september, oktober, november).

Pengreep	Onderzoek op 5 scholen
'Driepuntgreep'	59%
Duim over wijsvinger	15%
Middenvinger naast wijsvinger	25%
Ring-/ en middenvinger naast wijsvinger	3%
waarvan linkshandige kinderen	8%
Totaal aantal kinderen groepen 2 t/m 8	1150 kinderen
Onrijpe grepen in groep 2	7%

Figuur 2: overzicht pengrepen in percentages

Welk schrijfmateriaal gebruik je?

Het onderzoek leverde adviezen op over het gebruik van teken-, kleur- en schrijfmateriaal in groep 2 en over het gebruik van schrijfmateriaal in groep 3 tot en met groep 8. Deze adviezen worden hieronder besproken.

Kinderen hanteren bij het uitvoeren van schrijftaken een diversiteit aan grepen

Foto: Aljer van Hagen

groep 2; groep 3

Teken-, kleur- en schrijfmateriaal in groep 2

Gebruik potloden met een **ronde vorm** waardoor de pengreep bij kinderen uit groep 1 en 2 zich nog kan 'zetten'. In de onderzochte scholen werden zeshoekige potloden in 80 procent van de gevallen gebruikt. Driehoekige potloden werden door 15 procent van de kinderen gebruikt.

Gebruik potloden met **verschillende diktes** zodat stabilisering van de greepvorming wordt uitgedaagd.

Gebruik potloden met **diverse hardheidsgraad** zodat nuanciering van de druk 'terloops' en 'speels' wordt uitgedaagd. Dit geldt ook voor kleurpotloden. Bij het kleuren van vlakken worden immers de 'strebewe-

groep 8; groep 9, balpen

Foto: Aljer van Hagen

gingen' van de vingers intensief geëfend. Potloden die 'lang' geslepen zijn, zie de foto hiernaast, dagen kinderen onbedoeld uit tot een (te) 'hoge' greep. Nodig is een type puntenslijper, bijvoorbeeld m+r, die slechts een kort stukje van het potlood slijpt.

Schrijfmateriaal in groep 3

Je kunt het beste potloden met een **ronde vorm** gebruiken waardoor de pengreep bij kinderen zich nog kan 'zetten'. Bij potloden met een zeshoekige of driehoekige vorm kunnen sommige grepen niet makkelijk gerealiseerd worden en veroorzaken daardoor bij een aantal kinderen sneller schrijfkrimp.

Gebruik **vulpotloden** als alternatief voor potloden die door het slijpen steeds van lengte veranderen. Vulpotloden blijven immers dezelfde lengte houden waardoor de druk op de punt stabiel blijft. Zo voorkom je ook dat er door kinderen met 'stompjes' wordt geschreven. Het is te overwegen om vulpotloden te gebruiken met minimaal een stiftedikte van 0,7 mm om onnodig breken te voorkomen.

Potloden die 'lang' geslepen zijn, dagen onbedoeld tot een 'hoge' greep uit. Zie ook informatie hierover bij groep 2. Bij zwakke schrijvers dienen potloden met diverse hardheidsgraad gebruikt te worden zodat nuanciering van druk op de penpunt terloops wordt uitgedaagd.

Het is belangrijk om kinderen in de middenbouw, waar het leren schrijven nog gestalte moet krijgen, bij schrijftaken niet met zelf uitgezocht schrijfmateriaal te laten schrijven.

Schrijfmateriaal in groep 4

Gebruik het liefst een **vulpen waarbij de greep rond is**, dit laat bij kinderen het gemakkelijkst diverse grepen toe. Het voordeel van gebruik van een vulpen is dat druk nuanciering op de penpunt beter mogelijk is. In de meeste scholen wordt met een vulpen gestart op het moment dat alle letters worden beheerst. Het lijkt verstandig om bij het aanleren van hoofdletters tijdelijk een potlood te laten gebruiken. Het potlood is bij voorkeur rond, omdat het dan makkelijker diverse grepen bij kinderen toelaat. Het is te overwegen om ook in groep 4 een vulpotlood te laten gebruiken.

Zelf onderzoek doen naar pengrepen

Leerkrachten kunnen ook zelf het onderzoek uitvoeren. Daardoor is het mogelijk om verschuivingen in de pengreep bijvoorbeeld bij de overgang van groep 2 naar groep 3 op te sporen. Van ieder kind maak je een of meerdere foto's van de pengreep, tijdens het uitvoeren van de opdracht.

De kinderen voeren de opdracht uit met het schrijfmateriaal waarmee ze normaal in de groep tekenen/schrijven en op voorgestructureerd papier. Bij het uitvoeren van de schrijfoopdracht spelen twee aspecten, naast materiaalkeuze, een belangrijke rol: de wijze van werken van het kind (rustig versus gehaast) en de intentie van werken (doelgericht, nauwgezet versus globaal, oppervlakkig).

Groep 2

Schrijf je voornamelijk een paar keer op in de vakjes. Indien kinderen dit niet kunnen: teken een ballon bij het touwtje, teken een dak bij dat huis (grote en kleine daken tekenen). Belangrijk daarbij is het kunnen maken van een rondje en het kunnen maken van een zogenaamde 'stop' in een beweging. Het vergt het kunnen versnellen en vertragen in een uit te voeren beweging. Dit beheersen is een voorwaarde om later een letter te kunnen schrijven.

Groepen 3, 4 en 5

Vraag de kinderen in groep 3 welke woorden ze al kunnen schrijven. Schrijf de woorden hierr onder elkaar op. Kinderen in groep 4 en 5 schrijven drie zinnen over, genomen uit de overschrijfoets 'Systematische Opsporing Schrijfproblemen' (SOS).

Groepen 6, 7 en 8

Geef kinderen de opdracht om twee zinnen op ongelinieerd papier te schrijven die gaan over hun hobby óf vakantie.

Schrijfmateriaal in groep 5

De kinderen kunnen het beste schrijven met **ronde potloden en vulpennen**. Rond met een zacht stuk bij de pengreep. Het liefst schrijven de kinderen met de dop erop. Dit in verband met het daardoor ontstaan van een iets zwaardere druk op de penpunt.

Schrijfmateriaal in groep 6, 7 en 8

Gebruik vanaf groep 6 vulpennen met een ronde vorm en een zacht stukje bij de pengreep. Belangrijk is ook de dikte van de penpunt (medium of small). 'Stabilo' is niet toegestaan, omdat deze pen weinig variaties van grepen toelaat vanwege de specifieke gevormdheid en de brede punt die weinig druknuance op de penpunt bewerkstelligt. Bij het uitvoeren van schrijfoopdrachten sta je geen balpennen en stiften toe, omdat dit schrijfmateriaal niet of nauwelijks reageert op drukverschillen op de penpunt. Hierdoor ontstaat al gauw slordig werk.

Betere schrijffprestaties

Als een schoolteam het gebruik van schrijfmateriaal wil stroomlijnen is het belangrijk om

per groep een doordachte keuze van te gebruiken teken- en schrijfmateriaal te maken. Dit het liefst op basis van het in kaart brengen van gehanteerde pengrepen. Het is ook belangrijk om ouders van deze gerichte keuze op de hoogte te stellen, bijvoorbeeld via de schoolgids (Van Hagen 2011).

Uit het onderzoek naar de pengreep van kinderen blijkt dat één school het duidelijkst bovengenoemd 'schrijfbeleid' praktiseert en de daaraan gekoppelde schrijfmateriaalkeuze toepast. De kinderen van deze school leveren ook de beste schrijffprestaties, zowel wat betreft de 'leesbaarheid' als de 'verzorging' van hun schrijfwerk. Kortom, het consequent voeren van een schrijfmateriaalbeleid helpt om schoolkinderen tot betere schrijffprestaties te voeren. Dat is de bedoeling van onderwijs geven: kinderen iets bijbrengen waar ze hun levenlang profijt van hebben! ●

LITERA
TUUR!

De literatuurlijst vind je op
www.jsw-online.nl/downloads